

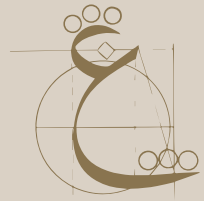

kadim

SAYI / ISSUE 6 · EKİM / OCTOBER 2023

06

kadim

*“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”*

Kadim is that no one knows what came before.

kadim

Osmanlı araştırmalarına münhasır, altı ayda bir (Nisan ve Ekim) neşredilen, açık erişimli, çift kör hakem sistemli akademik dergi

A double-blind peer-reviewed open-access academic journal that is published semiannually (April and October) in the field of Ottoman Studies

SAYI | ISSUE 6 • EKİM | OCTOBER 2023

İMTİYAZ SAHİBİ | PROPRIETOR

Burhan ÇAĞLAR

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ | MANAGING EDITOR

Ömer Faruk CAN

İRTİBAT | CONTACT

Kadim • Sakarya Üniversitesi

Esentepe Kampüsü, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, A Blok, Ofis: 121,
Serdivan/Sakarya (Turkey) 54050

Telefon | Phone • 00 90 264 295 60 15

İnternet Adresi | Webpage • dergipark.org.tr/kadim • kadim.sakarya.edu.tr

E-posta | E-mail • kadim@sakarya.edu.tr

TASARIM | DESIGN Hasan Hüseyin CAN

BASKI | PRINTED BY

MetinCopyPlus • Arti Dijital & Baskı Merkezi

Türkocağı Cad. 3/A Cağaloğlu - Fatih / İstanbul

BASIM TARİHİ | PRINT DATE • EKİM | OCTOBER 2023

ISSN 2757-9395 • E-ISSN 2757-9476

ÜCRETSİZ | FREE OF CHARGE

Kadim'deki makaleler, [Creative Commons Atıf-Gayriticari 4.0 \(CC BY-NC\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Bilimsel araştırmaları kamuya ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracacağı ilkesini benimseyen dergi, tüm içeriğine anında Libre açık erişim sağlamaktadır. Makalelerdeki fikir ve görüşlerin sorumluluğu sadece yazarlarına ait olup Kadim'in görüşlerini yansıtmazlar.

Articles in Kadim are licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 \(CC BY-NC\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) International License. Kadim provides immediate Libre open access to its content on the principle that making research freely available to the public supports a greater global exchange of knowledge. Authors are responsible for the content of contributions; thus, opinions expressed in the articles belong to them and do not reflect the opinions or views of Kadim.

“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”

DergiPark

EDİTÖR
EDITOR-IN-CHIEF

Arif BİLGİN | Yükseköğretim Kurulu

MİSAFİR EDİTÖR
GUEST EDITOR

Ömerül Faruk BÖLÜKBAŞI | Marmara Üniversitesi

YAYIN KURULU
EDITORIAL BOARD

Necmettin ALKAN | Sakarya Üniversitesi
Serpil ATAMAZ | California State University, Sacramento
Zahit ATÇIL | İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Fatih BOZKURT | Sakarya Üniversitesi
Ömerül Faruk BÖLÜKBAŞI | Marmara Üniversitesi
Büşra ÇAKMAKTAŞ | Sakarya Üniversitesi
M. Talha ÇİÇEK | İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Filiz DIĞIROĞLU | Marmara Üniversitesi
Ella FRATANTUONO | University of North Carolina at Charlotte
Selim KARAHASANOĞLU | İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Miraç TOSUN | Karadeniz Teknik Üniversitesi
Kenan YILDIZ | İstanbul Medeniyet Üniversitesi

YAZIM VE DİL EDİTÖRLERİ
WRITING AND LANGUAGE
EDITORS

Burhan ÇAĞLAR | Sakarya Üniversitesi
Burak ÇİTİR | Sakarya Üniversitesi
Mehmet KERİM | Sakarya Üniversitesi
Bünyamin PUNAR | Sakarya Üniversitesi

TÜRKÇE DİL EDİTÖRLERİ
TURKISH LANGUAGE
EDITORS

Sedat KOCABEY | Sakarya Üniversitesi
Büşranur KOCAER | İbn Haldun Üniversitesi
Muhammed Emir TULUM | İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRLERİ
ENGLISH LANGUAGE
EDITORS

Didar Ayşe AKBULUT | Marmara Üniversitesi
İrem GÜNDÜZ-POLAT | Sakarya Üniversitesi
Hâcer KILIÇASLAN | Sakarya Üniversitesi

MİZANPAJ VE
SOSYAL MEDYA EDİTÖRÜ
LAYOUT AND
SOCIAL MEDIA EDITOR

Büşranur BEKMAN | Sakarya Üniversitesi

YAYIN SEKRETERİ
SECRETARIAT

Yusuf İslam YILMAZ | Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Osmanlı Tarihçiliğinin Sahib-kıranı: Cornell Fleischer (1950-2023)

THE SAHİB-QIRAN OF
OTTOMAN HISTORIOGRAPHY:
CORNELL FLEISCHER
(1950-2023)

ZAHİT ATÇIL*

Osmanlı tarihçiliğinin son dönemdeki büyük üstatlarından biri olan Cornell H. Fleischer, 24 Nisan 2023 tarihinde bu dünyadan göçtü. Osmanlı tarihçiliğine seviye atlatan Fleischer, tarihçiliği, hocalığı ve arkadaşlığı ile yeri doldurulması çok zor bir âlim; yayınlarında, derslerinde ve sohbetlerinde derin bilgisi ile etrafını aydınlatan nevi şahsına münhasır bir kişiydi. Öğrencisi olmaktan onur duyduğum Cornell Fleischer'ı muhtelif yönleriyle ele almak mümkündür. Ben burada, akademik çalışmalarına ve verdiği derslerle Osmanlı tarihçiliğine yaptığı katkılara kısaca değinmekle yetineceğim.

Cornell Fleischer 1950'de Berkeley/California'da doğdu. Babasının diplomatik görevi nedeniyle çocukluk ve gençlik yıllarını Irak, Almanya ve Mısır gibi ülkeler başta olmak üzere, Amerika dışında geçirdi. Aslında bu çocukluk onun için bir avantaja da dönüşmüştü; zira ileride tarihini çalışacağı coğrafyanın insanlarını, şehirlerini, siyasi ve iktisadi vaziyetini çok erkenden görme imkânı bulmuştu. Öyle ki bir defasında, 1957'de Bağdat'ta gerçekleşen Abdülkerim Kâsım'ın askerî darbesini pencereden izlediğini anlatmıştı. Çocukluk ve gençlik yıllarını bu coğrafyada

geçirmesi, bölgenin yerel dilleri ile erken yaşta karşılaşmasına da vesile olmuştu. Nitekim kariyeri boyunca dil öğrenme ve dillerin inceliklerine vakıf olma konusundaki yeteneğinde bu erken tanışmanın etkisi olmalıdır.

ATIF | CITATION

Atçıl, Zahit "Osmanlı Tarihçiliğinin Sahib-kıranı: Cornell Fleischer (1950-2023)". *Kadim* 6 (Ekim 2023), 259-266.
doi.org/10.54462/kadim.1366238

* Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Tarih Bölümü, zahit.atcil@medeniyet.edu.tr ORCID: 0000-0002-1505-7769.

Üniversite eğitimini Brown ve Princeton üniversitelerinde aldı. Princeton'da Yakındoğu Çalışmaları (Near Eastern Studies) bölümünde tanıştığı Martin Dickson, onun hem kılavuzu hem de model aldığı hocası olacaktı. Fleischer'in sıklıkla söylediği gibi Dickson, akademik gelenek bakımından kendisini Zeki Velidi Togan vasıtası ile Viladimir Barthold'a dayandırmaktaydı ve Fleischer da bu akademik geleneğe ait olmayı önemserdi. Fleischer, hem lisans hem de lisansüstü eğitim aşamalarında çok iyi bir beşeri bilimler eğitimi almış; tarih, felsefe, edebiyat ve dilbilim gibi disiplinlerde oldukça donanımlı yetişmişti. Princeton'da kendisinden yaşça büyük olan Engin Deniz Akarlı ve Metin Kunt'un (her ikisinden de abi diye bahsederdi) arkadaşlığı ve rehberliği ile çok verimli bir doktora dönemi geçirmişti. Zaten dile olan yatkınlığı sayesinde birçok Avrupa dili (Almanca, Fransızca, İspanyolca ve İtalyanca) yanında, Arapça ve Farsçayı da öğrenmişti. Lisansüstü eğitimi esnasında, hocası Martin Dickson'ın "İyi bir İslam tarihçisi olmak istiyorsan el sine-i selâseyi, yani Arapça, Farsça ve Türkçeyi çok iyi öğrenmelisin" tavsiyesine uyarak Türkçe öğrenmeye başladı. 1970'lerin ortalarında henüz 20'li yaşlarının ortalarında Dickson'ın referansı ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde Bekir Kütükoğlu'nu buldu. Kütükoğlu, –bir zamanlar Zeki Velidi Togan'dan birlikte ders aldıkları arkadaşı– Dickson'ın bu öğrencisine Türkçe ve Osmanlıca öğrenme konusunda rehberlik etti. Fleischer, modern Türkçeyi iyi öğrenmekle kalmadı, Osmanlı Türkçesinin kullanıldığı tüm yazı formlarına da aşına oldu. Ayrıca, Farsça ve Arapça şiirde olduğu gibi, Türkçe şiir konusunda da kendisini geliştirdi.

Hazırladığı Gelibolulu Mustafa Âlî ve onun entelektüel dünyası hakkındaki doktora tezi (1982) kısa bir süre içinde kitap olarak da yayınladı (1986). Onu, ilk başlarda ilgi duyduğu Safevi tarihi çalışmaktan Osmanlı tarihi çalışmaya yönlendiren, münhasıran da Osmanlı entelektüel tarihi çalışmaya teşvik eden Martin Dickson'dı. Belki de Princeton'da hocaları arasında onu Dickson kadar Osmanlı entelektüel tarihi çalışmaya teşvik eden yoktu. Nitekim bir hocası bu konuyu tez olarak seçmesini "Osmanlı entelektüel tarihi çalışmak kolaydır; zaten pek de bir şey yok, tezini çabuk bitirirsin" diyerek kendince biraz hafife de almıştı. Zaman zaman da *Künhü'l-Abbâr* isimli tarih eseri ile meşhur olan Gelibolulu Mustafa Âlî'yi çalışılmaya değer bulmayanlar, ona, "Âlî'nin her şeyini biliyoruz, başka ne tür bilgi çıkarabilirsin ki!" derken hem merak hem de istihza dolu bir tepki gösteriyorlardı. O ise doktora tezi ve nihayetinde kitabı ile bu tür eleştirilere doyurucu bir cevap vermiş, dahası ihmal edilen, aydınlatılmış olduğu düşünülen bu alanın ne kadar geniş ve derin olabileceğini göstermişti. Elbette bu konuyu çalışması için onu teşvik eden tek isim Martin Dickson değildi. Hem Mustafa Âlî üzerine çalışırken hem de sonraki çalışmalarında Andreas Tietze ve Barbara Flemming'in de yardım ve desteklerini görmüştü. Onlardan hep minnetle bahsederdi.

Fleischer'in şaheseri *Bureaucrat and Intellectual in the Ottoman Empire: The Historian Mustafa Ali (1541-1600)* (Türkçesi: *Tarihçi Mustafa Âlî: Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati*) üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Mustafa Âlî'nin hayatını Osmanlı tarihi bağlamında anlatmaktadır. İkinci kısımda, Mustafa Âlî'nin Osmanlı hukuk ve bürokratik düzeni hakkındaki görüşlerini incelemekte ve üçüncü kısımda ise Mustafa Âlî'nin tarih yazıcılığının genel Osmanlı tarih yazımı geleneğindeki konumunu irdelemekte, ayrıca Âlî'nin eserlerine yansıyan kültür ve kimlik meselelerini tartışmaktadır.

Mustafa Âli, tüccar bir ailede doğmuş, 1541-1600 arasında yaşamış, İstanbul’da medrese eğitimi almıştı. Uzun ve meşakkatli ilmiye sülûkunda ilerleme sabrı göstermek yerine daha kısa yoldan yükselme umuduyla gelecek vaat eden bir paşanın kapısına intisap etmeyi tercih etmiş bir 16. yüzyıl Osmanlı bürokratıydı. Ancak istikbali umduğu gibi parlak olamamıştı. Kendisini lâıyk gördüğü yüksek mevkilere gelebilmek için sürekli yazmış ve yazdıklarını kendi emeline yardımcı olabilecek kişilere ithaf etmişse de hedefine bir türlü ulaşamamıştı. Yazdığı eserler bugünün tasnifleriyle şiir, tarih, sosyolojik analiz, seyahatname, siyasetname, tezkire ve mecmua gibi farklı türlerde eserlerdi. Mustafa Âli’nin en dikkat çekici özelliği, eleştirel bakış açısı ve sivri bir dille yazmasıydı. Bu üslubunun da etkisi ve çağdaşı siyasetname yazarları ile birlikte Mustafa Âli’nin eserlerinin Osmanlı sistemindeki bozuklukların, çözümlerinin ve dolayısıyla “gerileme”nin işaretleri olarak yorumlanması, Osmanlı tarihçiliğinde 1950’lerden itibaren yaygın bir söylem oluşturmaktaydı. Fleischer’in en önemli katkısı işte bu Osmanlı tarihçilik anlayışının hâkim olduğu bir zamanda Mustafa Âli’nin –ve dolaylı olarak diğer yazarların da– 16. yüzyıl bağlamında nasıl okunabileceğine dair sunduğu öneriydi.

Mustafa Âli, Fleischer’a göre, Osmanlıların bürokratik bir devlet kurma aşamasında yaşamış bir bürokrattı. 16. yüzyılın ortalarında yaşanan bu değişim daha önceleri görülmemiş bir nitelik ve ölçekteydi. Dolayısıyla dönemi idrak edenler, mevcut gelişmeleri önceleri ile mukayese ediyor, kurulmakta olan düzene uyum sağlamakta zorlanıyor, alışageldikleri ilişki ve yükselme pratiklerinin artık işe yaramamasına içerliyor ve soğuk kurumsal münasebetlerin ortaya çıkmasından duydukları rahatsızlıkları dile getiriyorlardı. Geçmişe duydukları özlemle yeni gelişmeleri eleştiriyor ve bozulan düzenlerinin yeniden eskiye dönmekle düzeleceğine inanıyorlardı. Eski düzende hızlıca yükselebileceğini düşünen Mustafa Âli de benzer şekilde, devletin bürokratik yapısının sıkılığından muzdaripti ve kendisi gibi iyi yetişmiş entelektüel/bürokratların kıymetinin eskisi gibi bilinmemesinden şikâyetçiydi.

Fleischer, Osmanlı tarih yazımına hâkim olan bakış açısından farklı olarak bu yazın külliyatının, gerilemenin bir işareti olmadığını ve fakat yeni gelişmekte olan bürokratik devletin işleyişi hakkında bazı bilinç formlarının (“kanun bilinci”, “bürokratik bilinç”, “Osmanlı/Rumi kimlik bilinci” vb.) yeşermekte olduğunu gösterdiğini iddia etmektedir. Fleischer ayrıca, Mustafa Âli ve çağdaşlarının, gözlemlerini hicri 1000 yılının yaklaşması ile kıyamet beklentisinin yükselmekte olduğu bir ortamda dile getirdiklerinin altını çizmekte ve bu metinlerin böyle çok katmanlı bağlamlar çerçevesinde okunmasını önermektedir.

Fleischer’in kitabı hem yeni bir metot önermekte hem de Osmanlı tarih yazımına yeni bir bakış açısı kazandırmaktaydı. Nitekim bu kitabın yayınlanmasını takiben Osmanlı gerileme paradigmasına yönelik eleştirilerin sayısı arttı ve alternatif dönemlendirme çalışmaları başladı. Fleischer’in öncü çalışması sadece Osmanlı tarih okurları ve öğrencileri tarafından değil, genel bir akademik entelektüel camia tarafından da takdirle karşılandı. Nitekim 1988 yılında MacArthur Foundation, her yıl verdiği ve genellikle “Dahilik Ödülü” olarak bilinen ödüle, bu eseriyle Fleischer’ı layık gördü. O zamanlar St. Louis’deki Washington Üniversitesi’nde çalışmakta olan Fleischer, ödülü alan diğer akademisyenlere göre daha genç bir yaşta ve kariyerinin nispeten başındaydı.

Fleischer doktorasını tamamladıktan kısa bir süre sonra Ohio Üniversitesi’nde çalıştı. Akabinde Washington Üniversitesi’nde ders vermeye başladı. Burada Ahmet Karamustafa (ondan hep “dostum” diye bahsedirdi) ve Engin Akarlı ile birlikte iyi bir İslam tarihi grubu

oluşturmuşlardı. 1993'te ise Chicago Üniversitesi'ne geçti. Burada Tarih ve Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri (Near Eastern Languages and Civilizations) bölümlerinde dersler veren Fleischer, yeni kurulan Kanuni Süleyman Professor of Ottoman and Modern Turkish Studies kürsüsünün sahibi oldu. Bir dönem ders veren Halil İnalçık'tan sonra, Chicago Üniversitesi'nde Osmanlı tarihçiliğinin en büyük temsilcisi olan Fleischer, verdiği dersler ve danışmanlık yaptığı tezlerle Osmanlı tarihçiliğine yön verdi.

Cornell Fleischer'in ilgi alanları çok çeşitliydi. O sadece Osmanlı tarihine değil, Safevi, Babür ve erken İslam tarihlerine de tam hâkim bir âlimdi. Bunun yanında, İslâm hukuku uzmanı, İslâm felsefesi araştırmacısı ve başta İbn Arabi düşüncesi olmak üzere tasavvufi ekol ve kuramların da piriydi. O, kelimenin tam anlamıyla bir "İslamist," yani bir İslam çalışmaları üstadıydı. Ancak onun entelektüel ilgisi İslam tarihi ile sınırlı değildi. Fleischer aynı zamanda Avrupa, Asya ve özellikle Akdeniz tarihini iyi bilen bir dünya tarihçisiydi. Bu alanlardaki derin bilgisi, derslerine de yazdıklarına da yansırı.

Her ne kadar en çok Mustafa Âlî hakkındaki kitabı tanınsa da başka birçok alanda yayını vardı. Mustafa Âlî kitabının sonuna eklediği "The Structure of the Ottoman Financial Establishment in the Sixteenth Century" başlıklı kısa ek ve "Preliminaries to the Study of the Ottoman Bureaucracy"¹ başlıklı makalesi, Osmanlı mali ve idari bürokratik yapısının ana çatısını birçok arşiv belgesi ve defter koleksiyonlarından damıtarak anlattığı çalışmalarıdır. Osmanlı kâtiplerinin mesleki yaşamlarından tarihçilerin ve ediplerin dünyasına geniş bir yelpazede kurum, kişi ve topluluklarla ilgili çalışmalar yapmıştı.

Erken modern dönemde apokaliptik beklentiler çerçevesinde yoğurulan gizli ilimler, müneccimlik ve kehanet gibi konular da hocanın ilgi alanlarına dahildi. Bu metafizik uğraşların geniş Akdeniz dünyasındaki dolaşımı ve etkileri üzerine birçok çalışması vardır. Mehdilik düşüncesinin Avrupa ve Osmanlı siyasi dünyasına etkilerini ve bunların entelektüel kökenlerinin birbirleri ile bağlantılarını ortaya koymasıyla tarihçilere yepyeni pencereler açtı. Bu bağlantıları gösteren bir dizi makalesi yayınlandı. Süleyman'ın sarayında remmâl olan Haydar hakkındaki makalesi,² 1530'larda Habsburglar ve Osmanlılar arasında süregelen apokaliptik beklentilerin iki imparatorluğun siyasi rekabetine etkisini incelediği makalesi,³ ve 15. yüzyılda Osmanlı, Memluk ve Timurlu coğrafyalarıyla Akdeniz havzasında etkili olan bir entelektüel ağın üyesi olarak Abdurrahman Bistami'nin huruf ve cifr gibi gizli ilimler üzerine yazdıkları ile bunların, 16. yüzyıla uzanan geniş Akdeniz dünyasındaki yansımalarını ve tartışmaları incelediği makalesi⁴ bunlardan birkaçıdır. Süleyman'ın başta olmak üzere, söz konusu devre ait kaynakların hepsini harmanlayarak Süleyman dönemi hakkındaki görüşlerini de özetleyen ve ileride yazmayı planladığı Süleyman ve çağı üzerine kitabına bir giriş mahiyetindeki "The Lawgiver as Messiah: The Making of the Imperial Image in the Reign of Süleymân"⁵ isimli makalesi her okunduğunda okuyanı büyüleyecek derinliktedir.

1 Cornell H. Fleischer, "Preliminaries to the Study of the Ottoman Bureaucracy", *Journal of Turkish Studies* 10 (1986), 135-141.

2 Cornell H. Fleischer, "Seer to the Sultan: Haydar-i Remmal and Sultan Süleyman", *Cultural Horizons: A Festschrift in Honor of Talat S. Halman*, ed. Jayne L. Warner (Syracuse: Syracuse University Press, 2001), 290-304.

3 Cornell H. Fleischer, "Shadows of Shadows: Prophecy in Politics in 1530s Istanbul", *International Journal of Turkish Studies* 13 (2007), 51-62.

4 Cornell H. Fleischer, "A Mediterranean Apocalypse: Prophecies of Empire in the Fifteenth and Sixteenth Centuries", *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 61 (2018), 18-90.

5 Cornell H. Fleischer, "The Lawgiver as Messiah: The Making of the Imperial Image in the Reign of Süleymân", *Soliman le magnifique et son temps*, ed. Gilles Veinstein (Paris: La Documentation française, 1992), 159-77.

Son dönemde Gülrü Necipoğlu ve Cemal Kafadar ile birlikte derledikleri bir başka çalışma ise Osmanlı saray kütüphanesinin II. Bayezid dönemine ait katalogunu ve burada yer alan kitapların değerlendirmesini içermektedir.⁶

Fleischer'in ilminin derinliği kitabı ve yayınladığı makalelerin çok ötesindeydi. Çoğu zaman bir konu hakkında derin bilgisinden damıtıp iyice düşünerek konuşur ve yazardı. Yazdığı makale ve kitaplardan başka birçok konuda daha yazmayı arzuluyordu. Öğrencilerini ilgi duydukları konularda çalışmaya teşvik eder, kaynak kullanımı ve tarihçilik mesleğinin inceliklerini kazandırma açısından derin ilmiyle onlara rehberlik ederdi. Aslında öğrencilerinin birçok çalışmasının, onun Mustafa Âli kitabında veya diğer makalelerinde (burada "Lawgiver as Messiah..." makalesini özellikle hatırlamak gerekir) yer alan görüşlerinden ilham almış ve onun açtığı yolda derinleşen araştırmalar olduğunu söylemek mümkündür. Bu aslında Fleischer'in öğrencileri ile gerçek ve samimi olarak ilgilenmesi sayesinde olmuştu. Her bir öğrencisinin tezinin araştırma ve yazım süreçleri ile yakında ilgilenmiş ve onları doğru kaynaklara yönlendirmek konusunda tam bir rehberlik yapmıştı.

Tam da bu noktada Cornell Fleischer'in kaynaklara olan yaklaşımına değinmek yerinde olacaktır. Zikredilen çalışmalarından da anlaşılacağı üzere Fleischer, tarihi kaynakların her türlü ile ilgilenmekteydi. Araştırmalarında hem arşiv kaynaklarını hem de yazma eser formunda kaleme alınmış her tür birincil kaynağı kullanmıştır. Onun anlayışına göre bir dönemi çalışan tarihçi o döneme ait her tür ve dildeki kaynaklara vakıf olmalı ve onları derinlemesine anlayıp analiz etmeliydi. Meselâ, erken modern dönem Osmanlı tarihi çalışan birisi, hem çalıştığı konuyla doğrudan veya dolaylı olarak alakalı Osmanlıca ve Arapça yazma eserleri hem de Osmanlı arşiv kaynaklarını incelemeli, bununla birlikte Safevi (Farsça), Timurlu (Farsça, Özbekçe ve Çağatay Türkçesi), Memluk (Arapça), Avrupa ve Akdeniz dünyası (İtalyanca, Fransızca, İspanyolca, İngilizce, Almanca, Latince vb.) kaynaklarını da bilmeli ve anlatisına dahil etmelidir. Dolayısıyla o, tek tip kaynağa dayalı olmayan, tarihi bütünüyle kapsayan ve bütün erişilebilen kaynaklara vakıf olarak bir anlatı üreten kişinin tarihçi olabileceğini düşünmekteydi. Ayrıca kaynaklarda geçen her cümle, her kelime ve her harfin neden öyle konulduğu üzerine düşünmenin dahi kaynakların tarihçiye söyleyeceği mesajın anlaşılması için bir ön şart olduğunu söylerdi. Osmanlı tarihi kaynaklarını okuma derslerinde her bir cümlenin tam olarak okunup anlaşılıp yazarın/kâtibin ne anlatmak istediği üzerine konuşmadan bir sonraki adıma geçmezdi. Kaynakların geçmişi yansıttığı kadar, o geçmişin öznelerinin bilincini de yansıttığını ve bugünkü tarihçinin de o bilinci idrak etmesinin elzem olduğunu söyler ve öğrencilerine bunu öğretmeye çalışırdı. Fleischer'in kaynaklar hakkında vurguladığı en dikkat çekici hususlardan birisi, kaynağın duyarlı bir biçimde, titizlikle ve hakkını vererek okunmasıydı. Nitekim bir defasında bana söylediği şu cümle bu konudaki tavrını özetlemekteydi: "Aynı türde çok kaynak kullanmak önemli değildir, önemli olan az da olsa kaynağı düzgün kullanmaktır."

Hem kaynaklara dair derslerinde hem de diğer Osmanlı tarihi derslerinde öğrencilerine, nasıl hakiki bir tarihçi olunabileceğini anlatmaya çalışırdı. Bu bağlamda Cornell Fleischer'in eğitim metodu ayrıca zikredilmeye değerdir. Meşhur "Süleyman Semineri" dersinde haftalık 1000 sayfaya kadar varan, mümkün olan her dildeki kaynak ve literatürü okutmaya

6 Gülrü Necipoğlu vd. (ed.), *Treasures of Knowledge: An Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/3-1503/4)*, 2 cilt (Leiden: Brill, 2019).

çalışan Fleischer, konu hakkında bütüncül bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemekteydi. Bazı okumaları doktora öğrencilerine sunum yapmaları için dağıtır ve sonra sunumlarını yapanlara okuduğu kaynak hakkında sorular sorarak sunumu yönlendirirdi. Üç saatlik dersin yarısını öğrenci sunumlarına ayıran Fleischer, her bir öğrencinin konu hakkında konuşması ve sorular sormasının ardından, en son kendisi konuşurdu. Fleischer'in ders sonunda söyledikleri, çoğunlukla öğrencilerin ilk defa duydukları ve daha önce karşılaşmadıkları bağlantılara dair şeyler olurdu. Bu kısım Fleischer'in kendi perspektifini yansıtır kaynakların nasıl yorumlanabileceğini öğreten bölümdü. Öğrencilerini adeta konunun geçtiği döneme götürür, çok farklı pencerelerden geçmişin nasıl anlaşılabilirliğini örneklerdi.

Türkçe konuşmak ve bir Osmanlı insanı gibi düşünmek onun yaşamına ve üslubuna yansımıştı. Hangi ortamda olursa olsun Türkçe konuşmak onun için bir zevkti. Osmanlıca terkipleri doğal bir şekilde konuşmasının arasına serpiştirmesi, onun kendine has üslubunun bir yansımasıydı. Öğrencilerine, dostlarına ve arkadaşlarına yazdığı mesajlarda kendisini (soyadının Almanca çevirisinden mülhem) "Kassapzâde" diye anardı. Üslubundaki bu letafet, muhababının dimağında unutulmayacak bir hatıra bırakmaktaydı.

Fleischer Osmanlı tarihçiliğinin yeri doldurulamayacak bir âlimiydi. Osmanlı çalışmalarının "sahib-kıranı", tarihçiliğin "kutbu'z-zamanı" idi.

Hatırasını, mirasını yaşatmak ümidi ve sonsuz saygı ve özlemle...

EKLER

Ek 1: Zahit Atçıl, Cornell Fleischer'dan doktora derecesini alıyor. Mezuniyet Töreni, Fleischer'ın tabiri ile "Hil'at giydirme merasimi" akabinde.

(Chicago, 2015).

EK 2: Zahit Atçıl, Cornell Fleischer'ı evinde ziyaret ediyor

(Chicago, 2014).